

ТИЖНЕВИК - REVUE NEVOZMADIVE - UKRAINIENNE - TRIDENT

Число 4, рік видання I. 8 листопада 1925 р. Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

Париж, неділя, 8 листопада 1925 р.

В житті наших високих шкіл в Ч. С. Р., які роблять такої великої ваги діло національне і яких росцвіт такою радістю сповняє кожне серце українське, єсть один момент, що не може не непокоїти і не турбувати усіх, хто звик хоч трохи дивитися наперед. Це майбутня доля вихованців їх, отих кадрів наших інтелігентних і фахових робітників.

На прикінці цього академичного року Українська Господарська Академія в Подебрадах випускає перших своїх вихованців. Куди вони підуть? Де знайдуть примінення своїм знанням? Де дістануть працю, що дозволить їм жити і зберегти себе для рідного краю? Це питання, певне, непокоїть тих, хто стоїть ближче до справи; певне, хвилює воно і саму молодь.

Звичайно, поки на великій Україні панує чужа влада ворожа, і поки на незміrnі облоги її степів, що стільки рук досвідчених і щиріх потрібують, щоб підняти їх з нової великої руїни, нема поверту для кожного, хто по-за своїм фахом і був, і зостався борцем за державність і незалежність українську, — найприродніше й найпростіше, було б, коли б наші молоді інженери змогли свої сили й знання віддати Галичині, Волині, Буковині та Угорській Україні, де так саме гостро відчути можна брак культурних та фахових робітників.

Але сумна дійсність на тих землях і сучасна практика чи то Польщі, Румунії, чи Чехословаччини. — однаково, не в інтересах яких, так як вони їх розуміють, збільшувати культурний елемент серед українського населення і тим змінити його відпорну силу проти їхніх де-

націоналізаційних заходів, не дозволяє на те покладати особливих, чи певніше ніяких, надій.

Звісно, і сама Академія і наші громадські установи в Букарешті чи Варшаві та Празі і Подебрадах повинні використувати найменшу можливість примістити хоч яку кількість техників наших на рідній землі; чи принаймні наперед і заздалегідь вияснити, що це справа безнадійна.

Коли вже тепер про те думають і дбають, то добре, але треба, щоб про ті заходи знало ширше громадянство: треба до співучасти в цій справі притягти як найбільше наших людей, розсіяних по всьому світу. Підважити це не під силу якісь одній людині чи установі: це можна зробити тільки толокою.

Всюди, де єсть наші люди, вони повинні вже тепер про це міркувати і чим можна стати в допомозі.

На це треба перш за все, щоб стало широко відомо, що на літо стільки а стільки молодих інженерів, а таких і таких фахів потрібуватимуть посади. Не згадуватимемо вже, що кожен з них, хоч і як він обтяжений працею перед закінченням курсу, повинен подбати про те, щоб, використавши останній рік перебування в школі, поглибити неодмінно свої знання чужої світової мови, чи то англійської чи французької.

Над долею нашої академичної молоді слід спинитися нашим установам і громадам чи та на Балкані, якому не вистачає власних культурних сил; чи то в тих країнах, які потрібують інтелігентних робітників для своїх колоній; а найбільше в Сполучених Державах Північної Америки та Канаді, де така численна наша еміграція.

Коли б справді пощастило до старого пня, міцного економично, але бідного на соки культурні, прищепити нову щелу благородну, то це б могло дати кращі плоди...

Отже вже тепер конче треба вияснити можливість знайти роботу, підшукати відповідну для фаху кожного працю, подбати про те, щоб здобути дозвіл належного уряду на в'їзд, заздалегідь полегодити справу з візами; а де не можна нічого зробити, своєчасно покласти край усяким шкідливим ілюзіям.

Найкраще, звісно, як що до цієї пори це не зроблено, щоб справу цю розпочато було з Чехословаччини. Чи то сама Академія, чи центральний Союз українського студентства чи яка інша ad hoc утворена організація --- то вже питання практики.

Ми не спиняємося на способах вирішити справу, ми хотіли тільки привернути увагу і преси і громадянства нашого до цього питання.

ня, од щасливого чи невдалого вирішення якого залежить чи змінення наших позицій загально-національних чи ще одне тяжке й болюче розчаровання, а найголовніше - доля живих людей, частини молоді нашої випробованої і загартованої, працездатної...

ДЕБЮТ В ЖЕНЕВІ.

I.

Українські депутати варшавського Сойму та Сенату пп. Васильчук, Левченівська та Черкасський, що приїхали на конгрес меншостей, виступили в Женеві перед швейцарським телеграфичним агентством з заявою, що повинна притягти до себе ширшу увагу. З того факту, що офіційний польський «П. А. Т.» подає її до відома польських газет, можна зробити висновок, що ця заява не байдужа і для польських політичних кол та цілої громадської опінії Польщі.

Справді. Автори заяви стверджують низку явищ, характерних для польської урядової політики від часів захоплення військовою силою українських територій, а потім і приєднання їх до Польщі через затвердження Радою Амбасадорів. Посли заявляють, що становище, утворене польською владою на цих землях в стосунку до українського населення та його національних прав, остильки тяжке, що вони-законні представники цього населення — не в стані далі боронити інтереси останнього перед польською владою. Всі заходи, яких вони в цьому напрямку вживали, не дали бажаних наслідків, отже вони, парламентарі депутати, примушенні тепер звернутися до громадської опінії цілого світу та притягти увагу її до того, що творить згадана влада над українським населенням.

Ми не знаємо, як реагуватиме на цю заяву польський уряд і польська громадська опінія. Це — їх діло. Коли вони обов'я поставляться до заяви з байдужістю або перейдуть над нею до порядку дня, як над чимсь маловартним з політичного боку, то така позиція буде свідчити про невірну оцінку цими чинниками виступу українських депутатів і про брак у них ясної програми в питаннях державної політики, з окрема в стосунку до того народу, що в кількості більше як 30 міліонів живе в сусістві з Польщею, а в кількості більше як 7 міліонів живе в самій Польщі. Знов же, коли виступ українських депутатів тільки додасть нового імпульсу польській владі до продовження нею тої політики, що ось уже шість років провадиться на українських землях, то в такій «еманациї» польської політики виявиться тільки самозахопленість і тяжке для польської державності своїми наслідками невміння й небажання думати про майбутнє своєї держави, а натомісъ уміння власними руками захищувати її. Ми не можемо сказати, щоб та практика, якої додержується польський уряд в зазначеному обсязі, могла дати справжнім польським патріотам певність, що до нормального роз-

витку польської державності. Навпаки, кількирічна дійсність може тільки викликати у них неспокій і турботу за завтрашній день.

Дивлячись з боку на національну політику польських керуючих кругів, приходиш до висновку, що вона не рахується не лише з неминучими наслідками її вближчому майбутньому, а й з тим резонансом, що його в наші дні викликає вона перед широким світом. Вона сама створює в уявленні поступової частини світового громадянства таку опінію про сучасну Польщу, яка б повинна була непокоїти кращих людей її. Ми ще недавно читали про те, в яке становище приkre ця політика ставила представників польської соціалістичної партії на марсельському конгресі, але ж таке становище не поодинче, бо в аналогічній ситуації бувають польські делегації майже на кожному міжнародному конгресі чи конференції, де тільки беруть участь представники національних меншин Польщі. Думати, як це робить більша частина польської преси та громадянства, що ворожі проти Польщі виступи переводяться навмисне, з злій волі і з метою розсадити молоду польську державність, було б неодповідаючим дійсності. Не можна ж зараховувати до ворогів Польщі тих французьких політиків та учених, як от Еріо, Панлеве то що, які підписували протест проти «блого терору», як не можна думати, що їх хтось спровокував на такий необачний крок або увів у блуд, подавши неправдиві, сфальсифіковані відомості. Дійсність, утворена в Польщі для національних меншин, сама за себе промовляє і не може не викликати урази до себе.

Так саме не можна і всіх представників національних меншин в Польщі обвинувачувати в злій волі супроти неї і в навмисному баражанню псувати опінію про Польшу в міжнародних відносинах, бо і такі припущення дійсності не одповідають. Справа полягає значно глибше і вимагає від державно думаючих людей Польщі поважнішого відношення до цілокупності національних відносин, утворених в ній за останні п'ять років. Доти, доки ці відносини будуть регулюватись рецептами Ст. Грабського, позиченими у колишніх русифікаторів Польщі, доти, доки курс на безоглядну полонізацію «кресів» буде опреділяти собою зміст польської державної політики в національному питанню та копіювати колишню невдалу практику варшавського генерал-губернаторства або познанської провінціальної поліцай-президентури з її гакатизмом, що тепер в умовинах польської державності прибрає форму «осадництва», доти погроза «розсадження» Польщі з середини буде завжди тяжити над нею і гальмувати «внутрішню стабілізацію» молодої держави. Ясна річ, що доки все це матиме місце, доти й незадоволені таким станом річей національні меншині шукатимуть засобів для полагодження його не в самій Польщі, не в порозумінні з її керовниками та громадською опінією, а по-за межами її, в Європі незалежно, а може і в супереч з цією опінією. Такий напрям діяльності незадоволених сучасною дійсністю в національних справах є цілком природним явищем для кожної національної меншини, що доросла до розуміння своєї національної відрubности і має в собі розвинене почуття національної гідності. Як російська та німецька система винародовлення не могла нічого зробити з польськими національними змаганнями, не дивлячись

на могутність свого державного апарату так нічого з аналогичними явищами в життю теперешніх меншостей в Польщі не зробить і польський державний апарат, бо вони, оті змагання, по самій природі своїй належать до категорії тих, над якими останій може мати силу лише умовну, дуже обмежену що до часу й простору. Історія польського визвольного руху перед великою війною і під час її знає ріжні шляхи і ріжні форми, що їх уживала активна частина польського громадянства для привернення уваги міжнародних чинників до польської справи. Нічого дивного немає і в тому, що тепер цими саме шляхами ідути і національні меншості в Польщі, з окрема українці. Одним з них є і той, який нині запозичили ніби у поляків українські соймові послі. Можливо, що використування українськими депутатами міжнародних трибун і не подобається польському громадянству, як не подобались колись німцям виступи Корфанті в німецькому парламенті, а росіянам Дмовського в російській Державній Думі. Але відношення більшості польського Сейму і Сенату до внесків українських послів з систематичним переходом над ними до порядку дня і з таким же ігноруванням скарг та попереджень що до наслідків такого відношення, не можуть не штовхати обраних волею українського народу представників його на те, щоб шукати іншої трибуни з ліпшою «акустикою» та ширшим «резонансом», ніж ті, що єсть у польському Соймі. Бути постійно тільки «гласом вопіющого в пустині»... це річ малопродуктивна і невідповідна для політичного діяча, обдарованого довір'ям своїх виборців: виголошувати без кінця і краю парламентські промови з ефектом, рівнозначним тому, який бував тоді, коли кидають горохом об стіну, — заняття не з тих, що можуть давати моральне задовлення і свідомість виконання прийнятих на себе обовязків. Польська соймова трибуна має лиху «акустику» для українських виступів. Що більше: ці виступи справляють на польську соймову більшість таке вражіння, що під впливом його уряд почуває себе міцнішим і сміливішим в переведенню тієї антиукраїнської політики, проти якої і українські послі і їх виборці шукають поради за м'урами сойму, на голоснішій трибуні європейській. Кожна акція політичного характеру викликає від粗к і контр-акцію з боку тих, проти кого вона направлена. Цей закон дає себе відчувати і в загостренню польсько-українських відносин, що його так зручно, на наш погляд, не на користь, а на страшну шкоду обом зайнтересованим сторонам, використовує третя, отої *«tertius gaudens»*.

І так має тягтись доти, доки краща частина польського громадянства не знайде в собі сили та мужності об'єктивно оцінити погрозу, що випливає з загострення польсько-українських відносин та рішуче порвати з дотеперішньою політикою в українському питанні всіх без виключення урядів, що приходили досі в Польщі до влади. Вона мусить приневолити своїх одновідальних політиків виконувати зобов'язання і заяви, дані ними перед цілим світом від імені Польщі що до прав української людності. Невиконання таких зобов'язань одчувається не тільки українським населенням. В більшій чи меншій мірі його відчувають і політичні чинники Європи. І коли сьогодня вони не ставлять рішучих домогань в цій справі до Польщі, то таке поводження

Іх це не питачня принципу, а тактики, яка в міру стабілізації Європи повинна неминуче змінитись вже просто через те, що неполагодження української справи в Польщі заважатиме переведенню дальшої стабілізації на схід од її кордонів.

Про Сен-Жерменські зобов'язання памятають не тільки українці, як не тільки випадкові українці чули на власні вуха урочисту заяву міністра Скилінського на торішній сесії Ліги Націй про український університет, для реалізації якої, до речі згадавши, досі нічого не зроблено.

Виступ українських сеймових депутатів в Женеві є одним із заходів, направлених на те, щоб політичні чинники світу не забували про зобов'язання польської влади. Все каже про те, що такі виступи не останні і що вони повинні систематично мати місце, аж поки «racusa stanu» не примусить навіть таких політиків, як Ст. Грабський (беремо цю постать як найвиразнішу серед тих, хто подає тон і напрям антиукраїнській політиці в Польщі) зрозуміти нарешті, що полонізація логично провадить до того ж самого, що й московська русифікація та німецький гакатизм. Було б звичайно ілюзією чекати такого прозріння від політиків школи Грабського, Дмовського або Гломбінського чи Стронського і Корфанти, але коли в Польщі єсть політики іншої школи, з більше реальним розумінням сучасного, з токшими відчуванням майбутнього, з ширшими гороскопами на справу, то це вже діло їхне взяти гору над першою і таким чином утримати Польшу від тих несподіванок, що можуть загорожувати не тільки її сучасним «кресам», а самій польській державності.

В інтересах обох народів як українського, так і польського лежить, щоб такі політики таки знайшлися серед поляків.

На цих міркуваннях на адресу поляків ми поки що й обмежимо наші уваги, викликані апеляцією українських послів польського Сейму до світової громадської опікії. Але зміст посолської заяви притягає до себе уваги і з іншого погляду — вже не з обсягу польсько-українських відносин, а з обсягу загально-української політики.

Підходячи до оцінки заяви власне з цього погляду, ми не можемо не зазначити, що зміст її викликає певне здивування, яке, своєю дорогою, теж насовує низку рефлексій і не одне міркування та бажання на тему про значіння політичних маніфестацій українських перед широким світом.

В. Салевський.

ОД ХОТИННЯ ДО ЗДІЙСНЕННЯ.

«Принцип національностей та війни», — так звється книжка П. Лавернія, професора на факультеті права в Нансі *). Цікава вона нам ось чому: проф. Лаверній, викладаючи в ній свою теорію національно-

*) «Le principe des Nationalités et les guerres» par Bernard Lavergne, prof. agrégé à la Faculté de droit de Nancy. Librairie Félix Alcan 1921 Paris.

стей, дає певні формули чи так мовити постуляти для окреслення нації, яко незалежної держави. Ці постуляти являються свого роду «вимогами», що їх мусить виявити нація, яка прагне до свого самостійного життя. І пояснюючи ці постуляти, проф. Лявернь, по між іншим, бере Україну як приклад, на жаль, не достаточний, бо з його погляду Україна не впovні задоволює виставлені ним «вимоги».

* З самого початку своєї праці проф. Лявернь виясняє й встановлює значення трьох термінів: держави — нації — національності. Згідно з його розумінням, — держава — це є всякий незалежний політичний колектив. Нація — це всякий національний колектив, якому тільки посадня чужого уряду заважає стати державою. Національність же він ототожнює з якістю, властивою тільки їй, яку має кожна особа, що або є членом того народу, який ще не став державою, або є громадянином вже визнаної чужої держави.

Таким чином є певні щаблі, по яким кожний народ переходить од стану «національності» через стан «нації» до стану «держави». «Нація» й «держава» це дві форми різних ступнів розвитку народу: нація є майбутня держава, а держава — це є вже завершена нація. (*nation parachevée*).-

На цих процесах розвитку народу й перетворення його з стану «національності» через «націю» до стану «держави» і буде проф. Лявернь свою т. зв. активну теорію національностей, бо народ — або національний колектив — виявляє центротяжну силу, себ-то стремить до саморозвинення і зміцнення себе в середині та до забезпечення собі незалежного політичного, економичного й духовного життя. Як приклади ми бачили в історії повстання Греції, Болгарії, Бельгії, південно-американські держави, що відірвалися від своїх метрополій і т. д.

Виясняючи зміст пасивної теорії національностей проф. Ляверня, бачимо, що вона торкається тих окремих частин народів, що прагнуть не до самостійного життя, а до злиття й з'єднання з метрополією, як напр. Альзас-Лотарингія, що стремила до Франції, Трансильванія — до Румунії, Галиччина до Великої України і т. д.

Але вернемося до постулатів проф. Ляверня, що досить стисло ним сформульовані.

Перш за все треба навести одну дуже цінну, особливо для нас, українців, думку його. Для того, щоби «народ став нацією, то «vouloir vivre collectif» ще не вистарчає. Потрібно: «rouvoir vivre collectif». Інакше кажучи — серця, хотіння ще замало, треба ще реалізувати всі матеріальні можливості», що забезпечували б реальні бажання й змогу жити незалежно.

Конкретно ж проф. Лявернь виставляє такі п'ять постулатів, чи «вимог», що їх повинен мати той народ, який прагне до самостійного і ні від кого незалежного життя. Ось вони:

1. Шоб якась держава існувала, або утворилася — треба, щоби даний народ в більшості своїх хотів зберегти свою національну скульпченність, як що він її вже має, і здобути, як що він її ще не має.

2. Шоб створити державу, потрібно, щоб народ, який домагається своєї незалежності, мав в минулому своїму традиції незалежного

національного життя, або принаймні посідав би безперечні докази свого історичного оригінального формування.

3. Шоб народ міг створити незалежну державу, треба щоб він мав — чи в своїй еліті чи в своїй масі — здібність до правління, яка полягає в 4 головних функціях: а) підтримання ладу й спокою, б) законодавства, в) адміністративного контролю визиску природних багацтв країни та г) налагодження необхідних публічних робіт. Необхідна теж збройна сила, що була б здібною охоронити країну від чужинецької агресивності.

4. Всякий народ, що хоче незалежності, мусить мати — на той день, коли його законне національне розпросторення буде зреалізованим, — населення, територію і природні багацтва такі, щоб економічна та політична незалежність його була достаточно забезпеченю.

5. Держава не може існувати, а ще менше утворитися, коли вона не посідає сучасної наукової культури; як що не у всіх її удосконаленнях, то принаймні в головних її елементах.

Виставляючи ці постулати проф. Лівернь пояснює їх та ілюструє ріжноманітними прикладами і, між іншим, до другого подає:

«Візьмемо приклад України. Населення України ніби прагне — принаймні частинно політичної незалежності. Країна велика, багата та заселена. З погляду інтересів матеріальних та політичних, таке домагання є приемлим. Однака цей народ не творить якоєсь історично відмінної групи. Його історія тісно звязана з російською. В дійсності Україна має тільки неясні історичні спогади, що так раптово рвуться від XVIII-го віку аж до наших часів — — через злиття з російською державою. Отже українська держава не відається життєвою по зазначеній причині, а до того ж її національна свідомість здається засвіжко вигаданою (sic), аби бути автентичною» (ст. 19).

Не будемо вступати в полеміку з автором в даному випадкові, бо цілком можливо у нього не було досить матеріалів, які б доказували йому та свідчили про одмінність історії України від російської. Книжка почата ним (як стоїть на останній сторінці) ще у 1918 році — цебто тоді, коли наші державницькі змагання доходили до наукових кол західної Європи, можливо, в неясних формах, хоч і політичні чинники її часом уже рахувалися з нашими змаганнями, як з певним фактичним феноменом політичного життя східної Європи.

Так само не будемо заповнювати сухі формули проф. Ліверня «нашим» змістом і одповідати на них на підставі нашої давньої і недавньої історії, бо це не може бути предметом однієї статті, але мусимо вказати на певні моменти, які виникають з цих п'яти точок проф. Ліверня, і мають для нас певну цінність.

Ці постулати проф. Ліверня являються теоретичними «вимогами», що хотять в своїй скованій суті примирити два ґротилежні принципи сучасної світової політики, а саме: принцип політичної рівноваги і принцип національностей, — себе-то принцип, яким керувалися політичні європейські чинники з давніх часів і який покладено в основу ще Вестфальського трактату (1648 р.) і принцип права народів на само-

означення, що ніби мав послужити базою Версальського трактату (1919 р.).

Спробу примирення чи скорше координування цзох принціпів видно хоч би з того, коли ми оджичемо перші фрази з кожної точки, які починаються з «щоб», то лишатися самі звичайні окреслення всякої вже існуючої й признаної всіма державами. Це цілком зрозуміло: проф. Лявернь не йде проти історії, з якої бачимо, що часто творилися держави, які часом не одповідали цим пяти вимогам, а повставали в силу скорочення політичні рівноваги, але разом з тим він вимагає від сучасної нації того, що вона в силу свого права на самоозначення мусить виявити.

Коли глянемо в історію, то побачимо багато прикладів, які доводять нам примат принципу рівноваги.

Ще по Вестфальському трактату (1648 р.), визнано незалежність Швейцарії та Голандії, бо їхне незалежне існування вважалося пот-потрібним для загальної політичної рівноваги. Не кажучи вже про Грецію, Бельгію, візьмемо недавній приклад—Польщу, яка ніби вловні одповідає пяти точкам проф. Ляверні, але яка повстала в силу інтересів творців Версальського трактату. Бо напр. Станіслав Грабський в своїй книжці «Uwagi o bieżącym historycznym chwilie Polski» (Варшава. 1923 р) на ст. 13, каже: «незалежність здобули ми (поляки) в 1918 році занадто легко, швидче в наслідок щасливого збігу обставин, аніж в наслідок свідомих і твердо накреслених змагань народу». Те недивлячися на визнання Річипосполітої Польської Версальським трактатом, її східні кордони були затверджені Радою Амбасадорів лише в 1922 році, цеб-то тільки тоді, як акції нафтових підприємств Дрогобича, Борислава і т. д., які були в руках німецьких капіталістів, — вже були або перекуплені, або в інший спосіб дісталися до рук «антантських» компаній, — власне тоді, коли утворився об'єкт, який треба було захищати, коли треба було боронити свої, а не Польщі і не Галичини, матеріальні інтереси перед «несподіванками» зі сходу.

А чи не були ми свідками цілком штучного творення таких держав як Албанія, Ірак, Панама? А ці держави, вже будучи признатими державами, майже зовсім не покривають зміст пяти «вимог» проф. Лявернія.

Тому то, беручи приклад України, проф. Лявернь в своїх постулютах, дає нам необхідний програм для виконання на шляху до здобуття нашої незалежності, і цим самим дає зрозуміти, що, виконавши його, ми зможемо скористати не тільки з «права на самоозначення», але і з принципу рівноваги — в Європі, а зокрема на сході Й.

Ці точки є дуже цінними вказівками для нас, і ми повинні собі цілком усвідомити всю колosalну працю у всіх галузях нашого політичного, економічного й духовного життя, щоби здобути намічену й предками нашими завішану мету. І хоч дуже часто в політичнім життю правові норми підгоняються від завершений факт, так би мовити, для оправдання його появлення, але мусимо помнити, що ми не впевні задоволили ці «вимоги». Бо мало ще «vouloir vivre collectif», треба й

«*pouvoir vivre collectif*», в якім ховається ще й уміння скористати з цієї змоги.

Другий момент, що варто зазначити, це те, що проф. Лявернь, беручи приклад України, приходить до сумних висновків, відіймаючи у нас традиції минулого суверенного життя і навіть національну свідомість. Це може бути цілком зрозумілим для чоловіка, що з нашою історією мало знайомий. Алеж річ в тім, що тільки з 1917 року традиції нашого незалежного життя почали воскресати, і коли ідеал наш ще не досягнено, то це ще не означає неможливості його досягти. Ясно ж, що акт 22 січня 1918 року повстав ні з чого іншого, як із почуття нації воскресити традиції минулого нашого життя і волі одніні жити самостійно. Коли ж наші традиції в минулому переривалися Переяславським трактатом, то ж вони знаходили своє, хоч часове, зоскорення в часи Дорошенка, в часи Мазепи і нарешті ясно знов повстали вже в наші часи. А разом з цим зоскоренням — колосальні процесі «віднайдення себе», поставлення себе, так мовити, на певне місце в «часі й просторі», розвинення всіх галузів нашого власного економичного, політичного й духовного життя (а це ж є заповнення пяти «вимог» проф. Ляверня), — розпочалися, і свідком цих процесів не тільки ми, але й Європа.

Нарешті проф. Лявернь, говорючи про необхідність «традицій минулого суверенного життя» народу, нічого не згадує про традиції військової боротьби за вільність, що освячують ідеал незалежності й творять легенди цієї боротьби, які в свою чергу — в якійсь формі чи в літературі, чи в пісні, чи в переказах — підкріплюють дух майбутніх поколінь і кличуть їх до здійснення ідеалу суверенності нації. Проф. Лявернь цілком слушно не згадує про це, бо, очевидно, для нього ця боротьба є тим, що «само собою розуміється», — тим, що є свого роду перейденим етапом, і він говорить вже, що «потрібна тільки озброєна сила для охорони» добробуту краю від чужинців. До того ж ці традиції не входять в обсяг його чисто правничої праці. Тай дивно було б, як би він про це згадував, коли він належить до твої нації, яка дала й Роланда, й Жанну д'Арк і Наполеона й нарешті «невідомого жовніра»...

Коли ж наш ідеал самостійності ще сьогодня не досягнено, то ми цей передхідний етап не пройшли, а це логичним висновком має те, що ми повинні до своїх Жовтих Вод, Зборова, Конотопу, Крут, Зімового походу і т. д., додати й свої Ронсевальські долини, свою Марну, свою Вердени... І те, що ми мали в минулому й що маємо зараз, породить нові Жовті Води й нові Конотопи, які позначать перейдений етап вже не до здобуття конечного ідеалу, який буде здобуто, а до охорони його від «чужинелької агресивності».

А скільки ще перед нами безупинної боротьби, як збройної, так і політичної, і економичної й культурної, завдяки тільки якій ми зможемо пройти подані ступені й від «хотіння» дійдемо до «змоги» захиснення своєї державності.

І. Котович.

ЮВІЛЕЙ АКАДЕМІКА СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО.

(Лист з Праги).

Ім'я академика С. Смаль-Стоцького*) нерозривно звязане з відродженням багато природою обдарованої, та тяжко історичною долею скривленої частки української землі — Зеленої Буковини. Географічно поставлена на одишибі української території, оточена кругом чужеродним елементом, позбавлена провідної національної інтелігентності, Буковина до 70-років минулого століття існувала лише вегетативно — не як свідомий національний організм, а як національно-несвідома маса, що лише стихійно задержувала свої етнічні ознаки. На цій нерозораній ниві і роспочав свою працю будитель національного життя Буковини С. Смаль-Стоцький.

Відроджена Буковина до-военного часу — то твір громадської енергії С. Смаль-Стоцького та тих його співробітників, що він зумів собі вибрати. І коли навіть у нинішніх, неможливо тяжких, обставинах колишня безнадійно темна й інертна країна виявляє, хоч і не навін, здорові сили національного, життя, то це результат попереднього її національного пробудження. І в повоєнний час, навіть по руїні своїх зусиль на Буковині, проф. С. Смаль-Стоцький не залишає громадської праці, і серед тих вузьких льокально-територіальних настроїв, якими часто-густо переймаються західні українці, він був прикладом широкого національного світогляду. На цім ґрунті зазнав він нових прикорстей, які примусили його одійти від громадської праці і цілком присвятити себе довершенню своїх наукових планів.

27 жовтня цього року історично-філософичне товариство в Празі святкувало урочисто 40-літній ювілей наукової та громадської діяльності свого члена — проф. Українського Університету в Празі, академика С. Смаль-Стецького.

Після короткого привітання, яке виголосив голова проф. Д. Антонович, акад. С. Смаль-Стоцький зайняв місце в президії, а почесне головування на зборах прийняв ректор університету проф. О. Колеса. Привітивши ювілята в імені університету та академичного комітету, а також як його учень, проф. О. Колесса коротко схарактеризував його наукову й громадську діяльність; те, що дав ювілят у своїх працях,—зазначив промовець, як висновок з характеристики,—залишиться цінним надбанням у нашому національному науковому фонді, а його громадська праця прокладає шлях до кращої майбутності нашого народу.

Спеціальний реферат про результати наукової праці академика С. Смаль-Стоцького подав учень його, проф. Українського Педагогичного Інститута в Празі В. Сімович. Почавши 1885 року науковою пра-

*) Офіційну наукової діяльності плановного ювілята, якому на цім місці редакція складає свої пайщиці бажання, подамо в наступному числі «Тризуба».

цею, надрукованою в «Archiv für slavische Philologie», С. Смаль-Стоцький за сорок літ своєї наукової та педагогичної праці виховав цілу низку учнів, що були провідниками його ідей та його наукової системи. З найбільшою увагою референт характеризував значення граматики проф. С.-С., над якою він почав працювати од 1886 р. — з приходом до Черновець, як професор української мови і письменства. Граматика С.-С. це — не тільки шкільний підручник, але загалом науковий твір великої ваги, який довго не розуміли ті фаховці та педагоги, що звикли до певних усталених шаблонів. Автор граматики опирається виключно на матеріалі устної словесності та народніх письменниках; він зриває з усіма потеперішніми традиційними класіфікаціями й заводить нові, сконструовані виключно в дусі потреб української народної мови; подає силу чи видуманих самим в дусі народної мови термінів, чи залюзичених з інших мов, але таких, що не противляться духові нашої мови, — річ надзвичайно важна, бо всі ці терміни здебільшого стали загальним здобутком на всій українській території; пристосовує правопис, новий компромісовий фонетично-етимологічний правопис, до української граматики, і тут, не маючи ніякої традиції за собою, створює цілий ряд т. зв. правописних законів, опертих на чисто науковій підставі. Підготовлення до такої граматики мусило тягтися довго, — його попередили збір матеріалу, кілька разів критично перевірюваний, і — найважніше — боротьба за заведення фонетичного правопису в Галичині та Буковині. Власне граматика й виросла з того, що треба було створити її, створити на фонетичних основах, як доказ, що на таких основах граматика можлива. Готова до друку 1888 р. вона пролежала в рукопису по ріжних установах до 1893 р., коли врешті австрійський уряд дав згоду на заведення фонетичного правопису у школах. За заведення фонетики проф. С.-С. провадив вперту боротьбу цілий десяток років, вичерпуючи для того всі можливі способи, прийняті у конституційних державах, — од меморандумів, рефератів до урочистих заяв. В тій боротьбі треба було надзвичайної енергії, щоб стати самому — проти уряду, проти ворожих нам народів, навіть проти власних таки однодумців, і нарешті, перемігши, стати жертвою наклепів, закидів мало-що не зради і т. ін. з боку більшої частини цілого народу, під'юджуваного противниками нашого розвитку на українській основі. Тепер і особливо українцям по той бік Прута і Збруча, де фонетичний підклад укр. правопису принявся, як щось самозрозуміле, трудно збагнути, що справа, над якою думають педагоги, вчені, стала по цей бік аrenoю пристрастної боротьби: в Галичині була своя правописна традиція, що ніколи не переривалася, і у виступі проти тої традиції одні добачали мало не крадіжку тисячолітньої історії, другі — поступневий перехід у польский табор, інші — й тих найбільше — боялись, що тим способом розірветься міст між одним ніби то руським народом... Всю ту тяжку боротьбу та всі її прикри наслідки довелося українському ученому винести на своїх плечах. Та не минуло десятка літ од появи «Руської Граматики», як суспільство примирілося з фонетичним правописом; часописи крок за кроком переходили на фонетику, — нефонетичної книжки вже не вміють в Галичині читати.

Далі в своїй докладній промові, яку неможливо докладно реферувати в хронікальній замітці, проф. В. Сімович зазначив вихідну точку, що ріжнить погляд проф. С.-С. з поглядами інших учених, — про становище української мови між іншими славянськими мовами. Проф. С. С. перший, на основі фонетичних, морфологічних та етимологічних явищ в українській мові виводить її не з *п r a r u s ь к o й* мови, абстракту (утвореного колись Потебнею), а якого розвинулися східнославянські мови, а просто з праславянської мови, — теж абстракту, але з якого виводять своє існування всі інші славянські мови.

Проф. А. Арти́мович, учень і співробітник ювілята, подав нарис його громадської діяльності. Ця діяльність проф. С. С.-го — то історія Буковини на протязі останніх 30-ти літ до війни. Нічого тут не робилося без його участі, — найменча справа національного значіння або повставала його ініціативою, або провадилася при його більш чи менш діяльній участі. Коли ювілят прийшов на Буковину в кінці 70 рр., то тут була цілковита національна пустеля. Українського народу, в мовному значінні, не було, — були люди волоської віри — православні, руської віри — уніяти, а всі католики — поляки. Отже українці ідентифікувалися через спільність віри з волохами. Це не давало ґрунту для національної самосвідомості. На цьому, нерозораному полі довелося С. С-му проявіти активну й широку ініціативу. Довелося починати з філологічних змагань — про тверде чи *мягке «с»*, і з тих змагань почалися дальші кроки національного усвідомлення та національної акції. В першу чергу свідомі українські елементи здобули в свої руки тодішні товариства, серед них найважніше — «Руську Бесіду», що стала твердинею української акції. 80-ті рр. — це час підготовчої праці, — політичної акції ще не має. Ця остання починяється з 90-тих рр., коли С. С-го та Е. Пігуляка обрано до сойму. Тоді правительство вперше звернуло увагу на інтереси українського населення. С. С-ому вдалося навернути на український напрям посла Миколу Василька, що став енергічним та видатним заступником інтересів українського елементу Буковини в урядових та двірських кругах, між тим, як діяльність С. С-ого зосередилася на самій Буковині — в українських масах. Значення українського елементу в Буковині зростає, він приходить до значення рівноважного фактора. Це пояснюється впливом провідників, — головно проф. С. С.-го. Те значення українців особливо зростає з заснованням вільнодумного союзу в соймі; сюди увійшли на паритетних основах українці, румуни і німці, що на тих самих основах ділили між собою усі політичні концесії в краю. В найбільшій мірі інтереси українські досягли задоволення на протязі тих 15 літ, коли проф. С. С-ий на становищі краевого віцемаршалка фактично провадив усією адміністрацією Буковини. Наслідком того український елемент на Буковині від 1907 р. дістает цілковиту рівноправність на своїй землі. В соймі українці мають 16 послів, в парламенті — 5. На всіх ділянках українське життя досягає великих здобутків, що віщували йому ясну будуччину. Але настає війна, окупація Буковини російськими військами, далі й окупація румунська, — і всі наслідки колосальної та много-гранної роботи національного провідника Буковини гинуть назверх —

безслідно. Але ферменти вже раз розбудженого національного життя невімірущі, і вони живуть та дають в глибині згіст народньої свідомості.

По промові проф. А. Артимовича прочитано було привітання від Української Академії Наук та Наукового Т-ва ім. Шевченка. За пізнім часом інші привітання не читалися, так само як не промовлялися привітання присутніми делегатами від різних українських установ. Привітання ювілятові прислали: Економичне Т-во в Празі, Українське Національно-Демократичне Об'єднання, Цесус, Українська Національна Молодь, Українська Громада в Берліні, Український Жіночий Союз, Український Громадський Видавничий Фонд та інші. Делегатами на ювілейне свято прибули: Ректор Української Госп. Акад. в Подебрадах І. Шовгенів, Директор Укр. Пед. Інституту в Празі Л. Білецький, від філологичного факультету Укр. Університету в Празі — Д. Дорошенко, від правничого факультету того ж Університету — В. Старосольський, від правничого Т-ва О. Одарченко, від Інституту Громадознавства — Н. Григорій, від Кубанської Громади Ф. Щербина, від Громади Українців з Кубані — Г. Омельченко, від Студен. Громади Педаг. Інституту — Башмак та ін. Були привітання і від окремих осіб.

Після того виступив сам ювілят з промовою, яку авдіторія вислу-
хала з глибоким зворушенням. Перед слухачами стала велика драма
українського громадяніна, що всю свою силу без останку оддав на
працю для святої національної справи і тепер на терені своєї колишньої
роботи бачить саму руїну, пустелю, — гіршу за ту, що там він застав
40 літ перед цим.

«Таких мук, як сьогодня, я, здається, не знав ще у своєму життю,
— говорив академик С. Смаль-Стоцький. — Велику честь зробили ви
мені сьогодня, але як ви згадали, що там, на Зеленій Буковині, і сліду
не засталосяї тої праці, що я поклав колись, то мука моя стала нестерпі-
ма. Коли б це свято мое відбулося не на еміграції, не на ласкавому
хлібі, а на рідній землі, — то це було б справжнє свято. Але ювілей
тут, коли там, на Буковині, і каміня на камені не залишилося з того,
що було, коли серце мое стало лише кладовищем колишніх ідей і мрій,
коли я проклямований на рідній землі і не маю де голову прихилити, —
то ви самі розумієте, що такий ювілей не є ювілем. Але я вам широ
дякую, що ви згадали мою працю і постаралися тими згадками розвіяти
темні думи мої. Так, не заперечую, я широ; не всипуше працював. В
праці знаходив я забуття, — старався забути те, що людину доводить
до роспуки. І коли я тепер відтягнувся від громадської роботи, то лише
на те, щоб сповнити свій обовязок що-до української науки. Коли мені
цього року зробили честь — обрали мене ректором Українського Уні-
верситету, то я мусів одмовитися, — бо хочу докінчити те, чого не міг
зробити раніше за ціточасною громадською роботою, і не міг я oddати
цілий рік на адміністраційну працю, бо тих років залишилося мені
не багато. Так, я працював і ще хочу і буду працювати. Я бачив у
своєму життю велику недостачу у нас робітників, — і це убиває нашу
національну справу. І коли б я мав яке бажання, то лише одно, щоб
на всіх ділянках життя ми мали своїх працьовитих людей, своїх щиріх

робітників, щоб своєю працею вони здобули щось більш тривале, ніж те, що я здобув. Може колись і те воскресне, що тепер немов загинуло, може колись згадають не мене, а ту національну роботу, що пройняла усі ділянки життя на моїй рідній Зеленій Буковині».

Вкінці взяв слово голова зборів проф. О. Колесса. В сильних, енергійних виразах підкреслив він невміручість ідеї, тим більш ідеї народного визволення, і висловив гаряче бажання й надію повітати ювілята ще на рідній землі.

Л.

Л И С Т И З П О Л ЬЩІ.

(Від кореспондента «Тризуба».)

II.

Невідомому жовнірові.

Варшава, 27. X. 1925.

Вже кільки день у Варшаві лунає канонада, що не на жарт лякає тих, хто не читає газет. А в газетах начитуємо ми заспокоюючі відомості, що то динамітом розривають православний собор на Саскім пляцу, бо цими днями має відбутися там свято «невідомого жовніра» і до цієї урочистості бажано зруйновати собор так, щоб його не видко було з поза баркану.

Взагалі треба зазначити, що гарна ідея вроčистого вшанування «невідомого жовніра», як символа патріотичної оборони батьківщини, фатально тут здескриптована. Більше року тому на Саскім пляцу біля памятника кн. Понятовському раптом з'явилася велика й гарна камінна плита з проречистим написом.

Привезли її тягаровим авто і поклали на тім місці, де вона й зараз лежить, невідомі люде. Але чи можуть бути в наші часи таємниці? швидко виявилося, що невідомі патріоти це... служачі одного з варшавських горілчаних заводів. Таке походження патріотичної плити було ще більшою несподіванкою, ніж вона сама.

Тим часом на чергу стало питання дістати труп невідомого жовніра та урочисто поховати його під плитою. Утворили для цього комітет, а в комітет той запросили видатних представників польського громадянства і між ними гр. Замойського, що служив до останнього моменту при Миколі II-му і був у близьких стосунках з ген. Скалоном. Коло цього почався скандал, посыпалися листи про відмовлення брати участь в комітеті і врешті справа має розвязатися в суді, куди гр. Замойський подав скаргу на тих протестантів.

Але найгірше вийшло з питанням про труп жовніра, Звідки його взяти? Розумні люде вирішили, що це питання мусить розрішити дитина. Виготовали кільки льосів, написали на них назви городів, де були більші бої та є багато могил, і дитина витягнула... «Львів».

Отже в центрі Варшави між колонадою Саского палацу з великою патріотичною урочистістю мають поховати цими днями невідомого

польського жовніра, що загинув у бою з українцями, які захищали стару столицю західно-українських земель...

Замість символу патріотизму утворюється таким чином в столиці польської республіки постійний символ імперіалізму та заборчості. Само собою, що не це, певно, мали на меті, та так сталося.. Коли Бог хоче когось покарати, то відіймає перш за все розум.

А. Яницький.

ОПОВІДАННЯ ПОВСТАНЦЯ.*)

I. МУЧЕНИКИ ЗА БАТЬКІВЩИНУ.

Після тих всіх знущань і грабіжів, яких допустилися московські большевики над нашим народом, по всій Україні почалися повстання проти них, проти тої «робітничо-селянської влади», яку наш народ спочатку вітав, як визволительку від реакції Скоропадського, Денікіна і Врангеля. Дуже скоро наш народ переконався, що з Москви, навіть червоної, може йти на Україну тільки насильство і грабіж, а ніякої волі та прав ми звідти не дочекаємося.

І знялися скрізь повстання народні. Тільки біда була в тому, що вони були не одностайні, не координовані, і большевикам, при їх великій військовій, силі не трудно було на-роздріб заливати кров'ю ті вибухи народного гніву.

Нелюдські були знущання незд повстанцями московсько-татарських орд, підсиленіх нанятими китайцями. Полонених без винятку вбивали та ще перед смертю тяжко мучили, щоб випитати про товаришів і помішників; села, звідки вийшли повстанці, руйнували гарматним огнем і палили, отримавши попереду все майно, хліб і худобу. Все награбоване вивозили в Московщину. Не милували ні малих, ні старих, ні жінок, ні хворих, ні калік.

Отож свідоміші та інтелігентніші з повстанчих проводирів зібралися на нараду, щоб повести боротьбу спільними силами, організовано і планомірно.

Я був на тому з'їзді в місті Х, але розсказать про нараду не можу, щоб не відкрити ворогам плану і головних діячів. Це зробить історія в той час, коли Україна визволиться від усякої московської напasti, будь то червоної, будь-то чорної чи якого там іншого коліру. Можу сказати, що всю територію України було поділено на повстанчі райони; кожний з них мав свій штаб і правильний зв'язок з іншими районами.

Мені дсталося три повіти.

Після довгої, напруженої роботи наших організаторів протягом

*). До редакції «Гризуба» вступила низка споминів студентів наших високих школ в Ч. С. Р., здебільшого старшин Української армії, учасників збройної боротьби за визволення. Охоче даемо їм місце, бо вони зберігають для історії вчинки невідомих героїв, вже оповіді легендою, що творять традицію боротьби за державність і зміцнюють рух нації.

пів-року я мав у своєму розпорядженні біля 4000 збройних піших повстанців і 150 кінноти.

Умови партізанської боротьби особливі й своєрідні.

Ніколи я не мав тої збройної сили вкупі. Орудували окремі загони, збираючись там, де треба було, тоб-то де ворогів була менша сила і шанси на успіх певніші. Як минала потреба або як загрожувала небезпека, загони роспускалися і сchezали як крізь землю, ховаючись по-одинці в селах або невеличкими гуртками в 15-20 чоловіка по лісах.

Розвідка у нас була дуже добра, бо помогали нам селянє, а крім того ми мали своїх агентів у всіх большевицьких установах, навіть у страшному «ч.-к.».

Для большевиків це була страшна сила, бо невідома й невидима. Тому вони хапалися за єдиний свій засіб боротьби — за терор. Але на нього повстанці відповідали не меншим терором, що падав на голови комісарів і активних комуністичних діячів.

Щоб остаточно збити ворога з пантелику, ми часто називали ватажків загонів одним іменем. Так було аж 4 отамани Орлики, і большевики ніколи не могли знайти, який з них дійсний. Коли большевикам удавалося одного разу захопити страшного Орлика, тяжко раненого, то радість їх була безмежна: у своїх часописах вони розголосили, що «банди» Орлика зліквідовано і сам головний «бандит» взятий у полон. Орлика, вони замучили лютою смертю: пекли розпаленим залізом, рубали по-одному пальці на руках, а нарешті прив'язали йому до життя залізний козаконок з живим пацюком (щуром) у середині; тоді казанок почали нагрівати, запаливши на ньому ганчірку, змочену в спирті; припеченій пацюк прогриз мученикові живіт, і заліз у середину...

Це нам оповідає полонений китаєць, що з іншими проробляв цю муку в «ч.-к.».

Але через три дні отаман Орлик напав на містечко у тридцяти верстах звідти, вирізав дві сотні червоноармейців, а підманих шість большевицьких комісарів повісив і кожному почепив на грудях плакат:

«За замученого отамана Орлика буде так повішено сто большевицьких комісарів.

Отаман Орлик.»

Я називався Богдан. Ходив я ціло літо по трьох доручених мені повітах, з'являючись там, де мене найменше сподівалися большевики. Було нас троє «Богданів». Кожний з нас мав загін од ста до двохсот чоловіка; рідко доводилося збільшувати загони; частіше ми їх зменшували до 50-60 чоловіка, бо малими партіями легше пересуватися, легше й харчуватися, а в партізанці число борців не грає великої ролі: першорядну вагу має добра розвідка, знання місцевості й несподіваність нападу.

Ми відбивали обози з награбованим майном і реквізованим хлібом, псували залізницю, іноді робили залізничні катастрофи потягам з червоноармейцями, а головним чином тероризували комісарів і активних большевицьких агентів. Вони боялись показуватись у селах і сиділи в більших центрах, коло залізниць; на села виїздили тільки з великими військовими відділами.

Я теж маю за обов'язок совісти знищити сотню більшевицьких комісарів, а сталося це з такого приводу.

У місті М., де населення було дуже залякане більшевицьким терором, ми мали своїми агентами двох дівчат: одну вчительку, — я назував її Наталія, а другу, приятельку її, Оксану, що служила в кооперативній крамниці. Щирі то були дівчата. Вони не тільки помогали нам агентурою, але ще й морально підтримували нас.

Пам'ятаю я одного разу, зневірений після скількох невдач, розпustив свій загін і прийшов у місто проститися з дівчатами, бо думав уже припинити боротьбу в цьому році: втомило й виснажило мене те вовче життя, повсякчасні небезпеки, а головне: впала віра в успіх боротьби і жах огортає душу, що так дорого коштує ця боротьба: тисячі замучених більшевиками цілком невинних людей, десятки спалених сел, потоки крові, річки сліз...

І ті дівчата присоромили мене за мое зневірря й піддали мені нової енергії та завзяття.

— Не можна покидати боротьби, Андрію, — казала Оксана. — На вас лежить велика відповідальність: на вас дивляться, вам вірять чотири тисячі найкроащих наших людей; за вами вони в пекло піти готові. Це накладає на вас великий обов'язок. Спините боротьбу — тоді все пропало: за вами зневіриться й тих чотири тисячі людей, а за ними — весь народ... А наші близькі, що вже загинули за святу справу, — згадайте їх. І мій брат, і ваших двох братів, що лицарями полягли в нерівній боротьбі... Мій брат повісився арештований у «ч.-к.», зізнав, що його вб'ють, але боявся, щоб при смертельних муках не видати товаришів, — і сам собі смерть заподіяв...

— Невже-ж марно пропало їх молоде життя?... А батьківщина нещасна, скрівавлена, зруйнована?... Не можна, Андрію!... Ви спочиньте, бо таки втомилися тяжко, а діла не кидайте. Як-би я могла, — і я пішла б. Ходила ж Маруся Богуславка з загоном і била ворогів. Я так не зуміла-б.....

— Я слабка тілом і військової справи не знаю. А ви — військовий, старшина, ви дужий, одважний, самого черта не злякаєшесь.

— Ви нам, Оксано, помагаєте більше, ніж як-би загін постачнів водили, — сказав я.

— І буду помогати, поки сили мої, і помру за справу, коли так доля судила, а не зневірюся. Не можна так, Андрію!....

Я повік не забуду тих двох дівчат. Вони мене підтримали в тяжку годину зневірря, а самі загинули, віддали своє життя за справу.

Я прожив у місті М... три дні, а потім знов зібраав загін і пішов знищити ворогів.

Через де який час більшевики почали новий терор у місті М. і в першу чергу арештували тих двох дівчат. Чи хто доніс, бачивши їх зо мною, коли я там проживав, чи може інакше довідались вороги про їх участь у повстанчій праці, — я не знаю, але обох їх убили. Наталю просто розстріляли з трьома іншими арештованими, а Оксану тяжко мучили, вилитуючи про організацію повстання; її підвісили за шию, зв'язавши руки й ноги, підвісили так низько, що вона могла

торкатися землі ногами; потім під голі ноги підкладали роспечено сковороду. Коли нещасна з болю підймала ноги, то висіла за шию, а коли вже душилася, то мусіла ставати на роспечено залізо.... І не видала вона нікого. Так і вмерла....

Коли я довідався про це від її молодшого брата, то молився на ту святу мученицю, а собі дав страшну присягу: вбити за неї власною рукою сто большевицьких комісарів.

І хіба живий не буду, то не виконаю цеї присяги. Вже вісімнадцять убив. Ще до сотні далеко....

М. Л.

Е П I Л O Г.

(від складача).

По весні цього року (1923) большевики розкрили ту таємну повстанчу організацію, що звалася «Козача Рада» й арештувала 90 чоловіка найдіяльніших людей і проводирів. Помогла їм знайти нитку й по ній дійти до клубка якась дівчина. Чи то своя людина необережно проговорилася, може на тяжких муках, чи то була шпіонка большевицька — невідомо.

Всіх 90 чоловіка большевики розстріляли. До останньої хвилини своєї ці люди держали себе героями. Вони в очі говорили своїм ворогам, що боротьба не спиниться, поки чужинці-насильники будуть панувати над Україною.

Ця спокійна вілевненість і сміливість стурбувала навіть большевиків.

Вони підсилали до арештованих свого агента вмовляти їх, щоб вони зрікліся боротьби проти червоних і просили помилування, тоді всі лишаться живі.

Ні один із 90 на це не пішов.

— Краще смерть, ніж зрада, — козали вони.

Перед розстрілом вони самі за себе відправили панаходу і проспівали собі «Вічну пам'ять».

Навіть арештовані москалі, кримінальні злочинці, плакали, слухаючи співу тих героїв і казали:

— Ми були вороги України, а тепер шануємо її. Вона не може загинути, коли має таких синів.

Невідомо, чи в числі тих 90 лицарів був і той «Богдан», який оце оповідав, а тому не можна відкрити справжнє імя його, бо це загубило-б його, коли він живий.

САМІ ПРО СЕБЕ.

(В. Сухомлінов: Великій Князь Николай Николаевич (младший)
Берлин 1925 стр. 108).

Певна частина російської еміграції багато уваги й зусиль присвячує емігрантському російському з'їзду. В звязку з шумом, що счинився

серед згаданої еміграції біля справи з'їзду, піднявся й галас біля особи, що має стати на чолі антибольшевицького руху, до організації якого має прислужитися ніби й запроектований з'їзд. Такою особою та частиною російської еміграції, що стоїть за відновлення «історичних форм влади», властивих колишній Росії, цеб-то монархії, намагається зробити дядька забитого большевиками царя -- Великого Князя Миколу Миколайовича — колишнього Верховного Головнокомандуючого російською армією в перші періоди війни. Йому тепер вже мало не 70 років. Постать кандидата на російського вождя, а може й монарха, відповідні круги російської еміграції намагаються рекламувати, популяризувати й наперед уже оточити його чеснотами та пієтетом.

В звязку з цим і для нашого читача не зайвим буде довідатися про де-які риси в моральному обличчю і політичній вартості ідейного проводиря російської антибольшевицької, значної, а може навіть переважаючої своїм числом решту, частини еміграції.

Матеріялом для цього буде нам служити брошура бувшого військового міністра В. Сухомлінова, присвячена кандидатові на російський престол. Автор брошури — високий достойник царської Росії, один з улюблениців царя. Дякуючи своїй довголітній діяльності на різних одновідальних військових посадах, він мав змогу близче пізнати Великого Князя не лише як діяча, а як людину. Що правда: ген. Сухомлінов ніколи не «любив» князя; між нимиувесь час точилася закулісова гризня і боротьба, через це може індивідуальна пристрасть автора брошури дає себе відчути в певній терпкості тієї характеристики, що її дає князеві його особистий ворог. Але навіть тоді, коли витягти квадратовий корінь з повилісованого Сухомліновим про Миколу Миколайовича, то й тоді ця характеристика не губить своєї яскравости, тим більше, що не в одному вона підверта неспростованими фактами. Спинимось на найбільшіх характерних моментах і рисочках її. Спершу на тих, що мають постать Великого Князя, як людини:

«Тяжке, огидне враження викликала безсрдечність, якає злобність, звірство молодого князя», (ст 48) пише Сухомлінов, згадуючи про молоді роки майбутнього Главковерха, і наводить цікаву ілюстрацію: «щенят він бив по голові, намагаючися вибити із орбіт обидва ока одночасно» (т. 43). Це рисочка для молодих років. Ось друга — для дорослих: в Київі умірає мати князя, йому не терпиться і він все запитує доктора Соломки: «коли ж у Вас, нарешті, все це кінчиться?».

Взагалі Сухомлінов гадає, що у Великого Князя немає «загально-людської порядності» (ст. 87), що це людина «характера несимпатичного», а натурою — «злючий, мстивий і не мужній» (ст. 89). Обдарований «обмеженим розумом» і «інтелектом нижче від середнього» (ів.).

Коли Сухомлінов розглядає минулу діяльність князя, то знаходить в ній тільки одну світлу точку: це працю його в ролі інспектора кавалерії. Все ж інше, за що брався князь, нікуди не варте. От напр., «Совіт державної оборони», що був утворений, як верховний орган по підготовці країни до війни. Головою цієї установи був князь . проводив

він керування діяльністю так, що Столипін зауважив: «та це ж справжній бедлам». Ще гостріше висловлюється сам Сухомлінов, називаючи колишню високу інституцію «домом божевільних», бо у великого князя «не було ніяких даних, щоб виконувати обов'язки і діяльність по державній обороні». Зрештою цей «бедлам» ліквідували, а голову його по-длякували височайшим рескриптом (в 1908 р.). Цікаво, що цей рескрипт написав сам собі Великий Князь, а царя тільки підписав. Виходить по Сухомлінову, що князь «сам себе похвалив і подякував».

Ще довгенько до війни Великого Князя уважали за стратега. На чому була заснована ця слава майбутнього «бранного вое-во-ди», (вислов Сухомлінова) автор, на жаль не поясняє, але подає характерний епізод що виявляє, мовляти б, «страхополохство» князя перед можливістю наукової і річевої критики даних його, як стратега. Отож: в 1910 р. організована була «військова гра» в великому маштабі. До участі в «грі» кілька місяців готувалися, надавали їй велике значення, як іспитові підготовки і здібностей найвищих військових керовників російської армії керувати великими операціями. Це було ніби «свято» російської військової науки і мистецтва. Військовий міністр викликав до Петербургу вже й учасників гри, призначено було й відкриття її, за участю царя, — як на тобі — несподівано з височайшого наказу гра відміняється. Всі здивовані, всім ніякovo й соромно. Шо за причина? Сухомлінов пояснює: Великий Князь «злякався іспиту», бо він мав командувати під час «гри одною з армій».

Оцінюючи діяльність Великого Князя в ролі «главковерха», Сухомлінов гадає, що тут князь «плів стратегічні лапті» (ст. 86), бо «на театрі війни показав себе нездатним вождем, причому свої помилки не честно старався звалювати на чужі голови», бо «при болючому самолюбстві і високоміррі, йому бракувало хисту вождя і лицарської порядності» (ст. 26).

Менше спиняючись на оцінці стратегічних операцій главковерха, Сухомлінов більше ваги віддає тим моментам в його діяльності, де остання мала дотик з працею військового міністерства. Між обома органами не було контакту, координації, через це такі заходи Ставки «як ідіотська евакуація міліонів людей» з України, Галичини й Польщі викликала «сумбур в запіллю». Сухомлінов між іншим протестує проти нападів на нього й обвинувачень, що нібі він, як військовий міністр, не поставив наперед для армії амуніції. Навпаки, на думку Сухомлінова, армія організована й озброєна, тільки главковерх «довів її до поразки», через власну «незрячість» і співробітництво таких помішників, як Янушкевич та Данілов, про яких він, особливо про останнього, дуже невисокої думки. Кваліфікуючи похід «за Карпати» — «безглуздям» (ст. 33) з стратегічного боку, Сухомлінов не дивується, що він кінчився катастрофою, як низка інших планів стратегічних Ставки, що так само кінчались «розбиттям армії по частям» (ст. 27). Відому історію з «зрадою» полковника Мясоєдова, Сухомлінов називає «простісінським збивством», організованим Ставкою по наказу «незрячого главковерха», який хотів скомпромітувати цим процесом військового міністра, підвести його слідком за Мясоедовим до шибениці і

таким чином «затерти тяжкі провини (свої) перед Росією» (ст. 68). Увага Сухомлінова про історію з Мясоедовим ніби справді має рацію, бо нові матеріали, оголошені про цей процес показують, що увесь він пошпитий був чорними нитками по білому, похапцем, без фактичних доказів вини оскарженого і відбувся в таємничих обставинах з наперед приписаним «зверху» присудом.

Підвядичі підсумки діяльності Великого Князя в ролі «главковерха» і в стосунку до царя, Сухомлінов приходить до висновку, що це Микола Миколайович винен в катастрофі Росії, що це главковерх був «злим генієм, що загубив царя і всю імперію російську». З салонів Великого Князя, де верховодили «чорні дами» вийшли ріжні «шарлатани» з Распутіним на чолі. В салонах черногорок плелась інтрига, що мала метою свою надіти «коли не справжню шапку Мономаха, то сяячу дорогоцінним камінням імператорську корону» на голову Великого Князя—Миколи Миколайовича. Як воно було в дійсності, хто його знає. В кожному разі Сухомлінов, як «царедворець» багато знає з сфери позакулісних інтриг, що снувались в великоцняжських салонах. Те, що він оповідає про ці інтриги, має тепер мало актуальне значення, хіба тільки як рисочки до історії недавнього минулого царського дому колишньої Росії і роскладових впливів окремих осіб його на загибель німецької по крові і російської по прізвіщу дінастії.

Коли росіянне-емігранти — принаймні в більшості своїй — хочуть знову поставити на чолі «російської справи» колишнього главковерха в ролі «вождя» чи то в ролі монарха, то це їхнє діло. Нам з ними не по дорозі. Інтереси України і інтереси Росії пішли ріжними шляхами. Ріжними шляхами розійшлися і інтереси еміграцій цих країн. Ми тільки уважали незайвим ознайомити наших читачів, мовляв в порядку інформаційному, з моральним і державним обличчям кандидата на «вождя» монархичної частини російського громадянства. Воно в кожному разі досить виразне. Щоб додати до цього ще одну рисочку, ми не повинні ніколи забувати роль колишнього главковерха в окупованій російськими арміями Галичині. Ця роль викликає в памяті нашій численні арешти українських громадських, політичних і культурних діячів, вакханалію заслання їх на Сибір, масові евакуації населення, руйну матеріального добробуту галицького селянина, свідоме нищення культурних цінностей, релігійні переслідування і цілу низку брутальних актів над національними правами нашого народу. Спогади про всі ці вчинки недавнього минулого ніколи не можуть затертися ні в памяті того покоління, що зазнало на собі політику «взаємодії», переведену з Галичиною, ні в історії відносин України з Росією.

Ст.

Хроніка.

З ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ.

Вісти з України.

Член комуністичної фракції польського сейму Х. Приступа, що йшов на Україну під час парламентарних ферій і пробув там біля двох місяців, мав по повороті докладну доповідь в українському сеймовому клубі про сучасне становище в совітській республіці. Маловав він це становище дуже привабливими фарбами, але часами з прібінці випливали досить сумні висновки і шило, так би мовити, само лізло з мішка. Між іншим референт спростовував відомості про важкий режим у совітських вязницях і свідчив, що бувають випадки, коли вязні самі, по скінченню терміну висідані, просять залишити їх у вязниці. Один з слухачів референта дуже детино зазначив з цього приводу, що наведений факт освітлює не тільки режим у вязницях, але й життя по-за вязницями, яке, очевидно, гірше, ніж у тюрмі. Спростовував п. Приступа і відомості про жорстокий терор, що підіб то панує в большеві, і наводив факти, коли самі селяни зверталися до влади з проханням більш суверено розправлятися з злодіями та разбішанами, не спиняючись і перед розстрілом їх. У відповідь на це доповідач знов почув слухнене зауваження, що мовляв дуже важкий мусить бути тенер стан на Україні та мало там ладу, коли селянє просять рятувати їх від злодіїв та розбийників розстрілами.

За всім тим в інформаціях, які подав комуністичний посол про Україну, багато цікавого. Підтверджуючи, що совітська влада дуже багато робить для українізації державних установ та шкіл, п. Приступа свідчить, що при-

ватні установи та приватне життя залишаються здебільшого такими, якими були і до революції. Деякі совітські спеції теж уперто тримаються московщини. Дуже малі успіхи зробила українізація на Одещині, а потім на Катеринославщині і на Волині. Найшвидче українізуються жиди. Пос. Приступа твердить, що в державних установах Правобережжа більше помічається перевага між урядовцями поляків, ніж жидів. Поляки зустрічаються у великій кількості на всіх посадах. Приступа не спростовує відомостей про важкий матеріальний стан української інтелігенції, зазначаючи лише, що добре заробляють спеці. Відчувається потреба велика в журналах і навіть такий Марко Луценкевич заробляє... 80 кар. на місяць. Очевидно по теперешньому маштабу оплати інтелігентної праці це вважається у совітських республіках великою сумою. Добре заробляють тепер ще учителі української мови, що, викладають їх урядовцям. У Харкові зараз скучилося біля 500 таких учителів, бо 1 січня 1926 року є останнім терміном українізації і потім має початися генеральна «чистка» совітських установ від службовців, що не володіють українською мовою.

Тепер антирелігійна пропаганда на Україні проводиться в більш культурних формах, ніж раніше, і не виноситься на вулицю. Від попереднього воїновічного антицерковного руху залишилося святкування в містах понеділка замість неділі та суботи, і це тим цікавіше, що урядові установи не працюють якраз по неділях і відкриті по понеділках. По містах має великий успіх автокефальна українська церква, але по селах здебільшого утримується старий церковний лад. Селяни не виявляють нахилу до його українізації.

Життєвий рух у Київі значно підуєвав, тим часом як Харків, до краю перегружений населенням і установами, кипить життям. У Харківі п. Приступа бачив Юрка Тютюнника. Йкийсь час він викладав у школі старшин теорію практики партизанської боротьби, а тепер не має жадного дотику до військової справи і працює у всеукраїнським фотокіноуправлінню, де готує велику фільму «Петлюровщина на Україні». Ролю С. В. Петлюри грає якийсь з харківських драматичних артистів, ролю Тютюнника — сам Тютюнник. Крім цієї фільми готується велика фільма «Життя Т. Шевченка» і «Голод на Україні». У цій останній фільмі є кілька жахливих картина, як от вивіз трупів вагонами, бійка на селі при розподілі 2-х мішків привезеного борошна і т. д.

О.

«Центр і окраїни». — Союз Совітських Соціалістичних Республік складається як відомо з Р.С.С.Р., У.С.Р.Р., Б.С.С.Р., З.С.С.Р., як основних частин союзу, і великої кількості інших «самостійних» та «автономних (оди-ниць,*)». Останні починають вимагати собі більше уваги і... грошей для місцевих потреб. Це «нахабство» окраїн починає не подобатися «центрю». Не дивно, що коли на останній сесії ВІІК представники автономних республік звернулися з домаганням збільшити асігнісвки на задоволення потреб їхніх «ресурсів», то комісар внутрішнього торгу Лежава з притиском Ім одновів: «на горбах селян Р.С.Ф. С.Р. будетьсяувесь бюджет цілого союзу, а національні республіки її області живуть головним чином на прибутику, що їх витягають з центральної частини ССРС» (Правда з 16. X). Заява цікава. Не чути, щоб Чубарь у відповідь на згадку про «горб русаково крестьянина» промовив хоч пару слів про «спину» українського селянина. Проте «автономистичні» домагання большевиць-

*) Всього: 10 республік «незалежних», 11 — автономних і 11 — «країв» на правах автономних республік.

ких «окраїн» до московського⁰ центру характерні, як характерні і оте почуття московського централізму, що так яскраво пробивається в заявлі представника його, — яке — це добре знає читач — не має під собою груту.

Модила Марка Вовчака. — Похована наша знаменита письменниця на хуторі Доліонському в теперешній Кабардинській республіці на Передкавказзю, в саду одної з віль під ч. 120. Кореспондент московських «Ізвестій» відвідав що могилу і знайшов її цілком зарослою буряном, зрівняною з землею, з похиленим надмогильним пам'ятником.

Хлібні заготовки на Полтавщині. — Характерною рисою компанії, що провадиться в справі заготовки хлібних та зернових продуктів на Україні, є конкуренція, а то й глуха боротьба між «державними» установами та приватними скупщиками. Кореспондент «Економической жизни» з Полтавщини подає кілька ілюстрацій до цієї боротьби. «Приватні скупщики вербуються переважно з старих скупщиків». «Спочатку вони намагались утримати за собою ринок і платили на 8-10 коп. дорожче од «держорганів» і «кооперативів». Цю надбавку вони, дякуючи вжитим з боку уряду заходам, знизили, але все ж і тепер вони на дві-три коп. платять з пуда більше як державні за-купщики». Подекуди — на Константиноградчині — державні органи примушенні умовлятись з приватними скупщиками і після взаємного порозуміння встановляти ціну. Але взаємна конкуренція ще не є цілком вижита; так в цілій низці заготовочих районів «держторг» не додержує встановлених цін, трохи підвищуючи їх. Можна спостерігати подекуди стреміння поставити шпіхліри «хлібопродукта» і «Укрмуга» більше до приїжаючих селян-біля околиць (напр. в м. Мала Шареншина). «Економическая Жизнь» ч. 241. 21.X). Другою характерною рисою хлібної заготовчої компанії згадана нами газета визнає конкуренцію самих же дер-

жавших органів. З рештою і наїр комп'юторг союзний в докладом, представленаому в «Сто», підкresлючи, що «приватні заготовники продовжують розвивати енергійну діяльність, і що «на Україні Іхня активність особливо велика в районі київському та подільському», просто стверджує, що «приватні особи користуються укритим фінансуванням з боку північних організацій» (треба розуміти «державних», з Москви). Одним словом державні органи провадять конкуренцію з приватними особами і між собою, причому, в останньому разі, не можуть обйтися без допомоги приватних такі осіб.

Харків безперечно столиця. — Це ясно для п. Х. Приступи, комуністичного посла варшавського сейму, що ділиться своїми враженнями на сторінках «Діла». «Вступивши тільки до міста, зразу видно, що Харків є столицею». А саме: «Пішої міліції недостатком. Убрана вона в чорні уніформи військового зразку. Кожний міліціонер узбрений не рушницею, а револьвером та гумовою палкою, яку носять в ремінному футелярі збоку. (Маєте комуністичне «досягнення»!) Більше зброй міліціонери теж не мають. Гумовими палками вони командують вуличним рухом». Комуністичне серце посла не могло не павтішитись, коли він побачив гумову палку. Не дивно, що уста промовили співробітникам: «Діла»: «Кримінальна хроніка зникало мала». Жалко, що співробітникам «Діла» не стало на думку спитати високого подорожника, чи читав він кримінальну хроніку «Харківських вістей» та «Комунаста», що ніби перечать запевненням п. Приступи. Але справа не в цьому. Харків безперечно столиця. Другим доказом, після гумової палки, «столичності» міста є «велика кількість безприютних». Вони сплять переважно по парках та городах, а зімою на замісничому двірці у його підземних тунелях. Між безприютними багато дітей. Посол інформувався у представників влади, що це за причина, що в Хар-

кові так багато цього елементу, а з окрема дітей. Іому відповіли, що ці безробітні самі не хочуть взятися до піяної праці. А набралося їх у Харкові тому тає багато, що Харків являється величезним комунікаційним зализничним вузлом, через який йшла просто магістраль народів з 1917 року. Що ж торкається дітей, то їх вже кілька разів насильно виловлювано та приміщувано по дитячих приютах. Діти з приютів тікали, бо їм не подобалася тамошня внутрішня дисципліна, порядок і систематичні заняття. Тому то й видно поміж ними таких, що носять на собі вбрання з приютів. Безприютні як старші, так і діти часто хулиганять. На вид міліціонера тікають і розбігаються.» («Діло» ч. 235, 21. X). Після таких ознак столичного міста ми справді можемо переконатися, що Харків — столиця.

Нема краму. — Україна відчуває тепер величезну потребу в предметах першої необхідності потрібних для господарства, зокрема сільського. Норівнюючи добрий урожай цього року дав можливість українському селянинові направити сяк-так господарство, але загальні умовини задоволення його потреб різким «промірам», запроваджені політикою большевиків в обсязі внутрішнього торгу, надзвичайно зло впливають на добробут селяніна. Нема краму. На це скаржаться скрізь по Україні. На це скаржиться і кореспондент «Экон. Жизни» (№ 24, з 21.X) з Валок на Харківщині: «майже немає мануфактури, бумажної матерії на одежду, немає бумаżeї, немає такого краму, як сортове заливо, потрібне тепер... бракує шкіла віконного, на яке тепер великий попит... Нема махорки, і де? мало не в районі її культур? Дуже дорогий шкіряний крам, майже на 50-60% проти осінніх цін». «Ось серед яких обставин постачання промтоварами живе тепер село», — міляхолійпо зауважує Валківський кореспондент «Экон. Жизни». А в Харкові в цей саме час наркомфін укр. совнаркому Кузнецов хвалиться: «місцевий

бюджет України є найбільши мотивами у цілому союзському союзу».

Примусовий асортимент. — Сьогодні від свого рода «побутове явище» в практиці ріжників державних «синдикатів», «трестів». Ось напр., Симферопольська контора козжиндиката «навіть на невеликі партії іраму» примушує брати непотрібні речі. Так: «6 жовтня одна спілка купила тяжкого полуваху 1 пуд, хрому опойкового чорного 2 с. 12 шкурок і 3 с. 12 шкурок. Як примусового асортименту для цієї спілки було відпущене 12 шкурок козлятини чорної. При цьому у покупця навіть не питали, чи потрібний йому козел, а просто продавщик дописував до вимоги покупця додатково примусовий асортимент. Це так на Таврії роблять. А на Харківщині, у Валківському районі «нав'язують селянам катушки тонких ниток, які своєю дорогою нав'язують «ПІО» у Харкові від час закупки мануфактури» («Экон. Жизнь» ч. 241).

УКРАЇНСЬКІ КУРИ ІІІ ІНТЕРНАЦІОНАЛ.

Українські кури певно й не дегадуються, якщо вони ролю починають відігравати в діяльності III інтернаціоналу, зглядно в зовнішньому торгу союзного совєтського уряду. Тим часом наша курка, «як така», з своєю «яченою продукцією» стас не аби яким чинником в розвитку торгових

звносин союзського союзу з закордоном. Про це з великим ентузіазмом повідомляв другу сесію ВУЦК-а недавній полпред Красінського несподівано «знятий» з Паризької амбасади; своїм ентузіазмом Красін поділився і з представниками казенної преси, аж до кореспондента «Економической жизни» включно. В ч. 240 (20.X) співробітник останньої цитує заяву Красіна: «Успішно працюють у Франції українські торговельні організації. Пробний експорт українських яєць виникає у Франції фурор. Паризька торговельна біржа на протязі кількох днів тільки говорила про високу якість українського експорта». Очевидно, високо цінчи «якість» українського експорту взагалі, а яичної зокрема, паризькі перекупки зразу ж підняли ціну на одне а той два «су» на яйця. На жаль Красін не подає цифрових даних про ячений експорт з України до Франції. З докладу Золотарьова, наркомвнешторга України, видно тільки, що з суми 260 мільйонів руб. — вартість всього експорту з України в біжчому році, 222 мільйони падає на хліб і 40 міл. на яйця, м'ясо птицю та фрукти — разом (ів). Як би там не було, українська курка починає свою роль відігравати не лише в операціях вінешторгу, а й у діяльності III інтернаціоналу в звязку з задежністю союзського уряду від III інтернаціоналу.

З НАШОГО ЖИТТЯ НА ЕМІГРАЦІЇ.

В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ.

Українська Академія наук до акад. С. Й. Смаль-Стоцького. — «Українська Академія Наук» широ вітає свого члена, ординарного академіка про-

фесора Степана Просифовича Смаль-Стоцького з сороколіттям його науково-літературної діяльності.

Сорок літ інвісипущої й високо-плідної діяльності на користь української культури та низка визначних наукових праць про-

ходять нині перед нашими очима. Ви, вельмишановний товариш, маєте за собою великий багаж науково-культурного набутку, з якого ще довгий час користатиме наша наука. Найбільше своєї сили і праці положили Ви на пробудження та усвідомлення нині знов уярмленої Буковини, але й ціла Україна, без огляду на кордони, споживає плоди Вашої діяльності. «Буковинська Русь», написи з історії українського письменства, як знаменитий аналіз Котляревського «Енеїди», нарешті Ваші філологічні праці — це тільки невеличка частина з того, що Ви дали Україні і що громіким здобутком увійшло до спільноти скарбниці української науки і культури.

Засилуючи на нинішнє свято української науки своє товариське вітання, Українська Академія Наук бажає, вельмишановний товариш, довго ще працювати в сфері любих Вам наукових питань. Разом з тим Академія Наук висловлює нестеменну надію, що прийде той час, коли найвища наукова установа України побачить Вас серед тісного гурту близичих своїх співробітників і безпосередньо користатиме з великого Вашого наукового досвіду на збогачення скарбниці всеукраїнської науки. Голова — президент ВУАН, академік В. Липський. Віце-президент ВУАН, академік С. Ефремов. Неодмінний секретар ВУАН, академік А. Кримський.

Привітання «Наукового Товариства імені Шевченка у Львові» таке: «Наукове Товариство імені Шевченка у Львові бере живу участь у святкуванню 40-ліття наукової і культурної діяльності визначного українського філолога і Великого Будівничого культурного і економічного життя на Землій Буковині проф. Степана Смаль-Стоцького та бажає, щоби Достойний Ювілят у кріпкім здоров'ю діждався побачити волю на всіх просторах українських земель».

— Високі українські школи в Ч. С. Р. З новим академичним роком заново уконститувалася адміністрація наших високих шкіл в Ч. С. Р. На ректора Українського Університету в Празі обрано проф. С. Смаль-Стоцького, а за його одмовою проф. О. Колессу, який уже був ректором (першим). Іректором після статуту автоматично стає попередній ректор проф. Ф. Щербина. Деканом факультету правничого обрано проф. В. Старосольського (продекан — проф. Р. Лашенко), деканом історично-філософічного факультету — проф. Д. Агтоповича, а за його одмовою — проф. А. Артимовича (продекан — проф. В. Щербаківський).

В Українській Господарській Академії в Подебрадах на ректора обрано проф. І. Шовгенова, на проректора — доц. Л. Бича, на секретаря — І. Бочковського. На економічно-кооперативному факультеті декан — В. Тимошенко, продекан — Б. Мартос; на інженерно-сільсько-господарському декан — С. Тимошенко, продекан — І. Фролов; на аграрно-лісовому декан — Чередіїв, продекан — М. Чернявський.

В Українському Педагогичному Інституті ім. М. Драгоманова переведено попереднього директора проф. Л. Білецького, на заступника директора обрано проф. В. Симовича, на декана літературно-історичного відділу — доц. І. Кабачкова, на продекана — проф. М. Терлецького; на декана музично-педагогичного відділу — проф. Ф. Якименка, на математично-природничому відділі продовжує; до нового вибору, виконувати обовязки декана проф. Е. Іванецько.

— Музей визвольної боротьби України. За кільки місяців свого існування Музей дістав стільки матеріалу, що вже не можна було вмістити його в тій, хоч і досить просторій, кімнаті, яку дало йому Міністерство Закордонних Справ Ч. С. Р. З огляду на це міністерство призначило для музею нове помешкання з трьох кімнат (Praha, Smichov, Karmelitska, 12), куди вже Музей і перевіз своє майно. Тут

вже можна буде не лише розмістити вигідніше музейний матеріал, але й занятися його класифікацією чого не можна було робити на попсредньому тісному помешканні. Наспіває вже й новий матеріал. Докладніші відомості буде подано в дальншому чиселі «Вістей Музею», які незабаром появляться в друку.

— «Український Вістник». Вийшло з друку в Підебрадах 2-ге число «Українського Вістника» — органа незалежної республікансько-демократичної думки. Число це, де зустрічаємо імена видатних наших пібліцистів, складено дуже живо й цікаво і подає багатий матеріал.

— «Чесько-українська єднота». В Празі затверджено статут чесько-українського товариства, що має служити зближенню чеського та українського елементів на основах культурних, громадських, економічних. Ініціатива цього товариства вийшла з Т-ва українських письменників, яке після взімку скликало збори з представників українських та чеських з метою засновання «чесько-української єдноти». Ті збори обрали для переведення цієї мети спеціальний комітет, який виробив статут і зробив підготовчі кроки для організації т-ва, коли його буде дозволено. Голова комітету п. Страна виїхав з Праги і справу переведення товариства в життя взяв до своїх рук заступник голови проф. О. Колесса.

— Український республікансько-демократичний клуб. Уряд Ч. С. Р. затвердив статут українського республікансько-демократичного клубу. Клуб повстав з ініціативи радикально-демократичної партії (С.-Ф.), але має служити завданням не партійним, а загально-національним, об'єднуючи республікансько-демократичні елементи єміграції в тій ідеології, що зазначена в його павіліоні. Територія молодої демократичної Ч. С. республіки виступається найбільш відповідним тереном для того. Ініціатори приступають до практичного переведення справи

в порозумінню з іншими суголосними угрупованнями.

— Нарада членів центрального комітету радикально-демократичної партії (с.-ф.). 25 жовтня відбулася нарада членів центрального комітету партії р.-д. (с.-ф.). Матеріальні сбставини та ускладнення з візами не дозволили взяти участь в нараді членам центрального комітету партії, що перебувають за межами Ч. С. Р., і довелося обмежити нараду членами ц. к. і. з чеської території. Усього взяли участь в нараді 9 членів ц. к. і. крім того, три представники місцевих громад партії. Заслухано було звіти закордонного бюро партії, доклади про платформу і тактику партії, про status quo міжнародне, на Україні, про настрої серед єміграції, постановлено резолюції з приводу тих докладів і обрано закордонне бюро.

У ФРАНЦІЇ.

З Союзу Українських організацій у Франції. Генеральна Рада Союзу Українських організацій у Франції, розпочавши заходи що до закладення при союзі української бібліотеки, свого часу звернулася до українського громадянства з закликом, який на її прохання містимо нижче. Діло не має значення не тільки для наших земляків у Франції, але й для нашої справи тут взагалі. Треба надіятись, що, переборовши труднощі фінансового порядку, зреалізування цієї справи піде добрим шляхом, тим більше, що вже й тепер осібаються і громади, і окремі особи та надсилають для такої бібліотеки книжки.

ДО УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, НАУКОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ВСЬОГО ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНСЬКОГО.

Генеральна Рада Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції, що повстала в часі 1-го з'їзду української

еміграції у Франції, цим звертається до всіх культурно-просвітніх організацій українських, наукових інституцій та всього громадянства українського з гарячим закликом прийти й з допомогою в сфері ІІ культурно-просвітньої праці.

Як відомо на терені Франції тільки недавно розпочалося українське громадське життя і то в зв'язку з тим, що до Франції почали приїздити українські емігранти на роботи з інших країн. Таким чином чисельність еміграції української за останні часи неймовірно зросла, а тому й потреби її збільшилися теж у великій стиснені. З другого боку зараз у Франції ще немає укр. спеціальних культурно-просвітніх чи наукових організацій, які повинні би свої обов'язки відносно укр. еміграції.

Отже думка про заснування рухомої української бібліотеки, а головним чином, надзвичайна вага цієї справи — надають сміливість Генеральній Раді звернутися до всіх українських культурно-просвітніх організацій, наукових інституцій і до всього громадянства українського з проханням домогти й в справі закладення такої бібліотеки при Союзі в спосіб пожертв кніжок, брошуру, окремих видань тощо.

Ми приймемо все з подякою, якого б змісту не була книжка, але тільки, щоб вона була українською.

Ми будемо вдячні і за букварь, і за науковий твір, і за журнал чи оповідания, чи поезії.

Ми гадаємо, що заклик наш не лягнеться без відгуку і тому наперед приносимо ширу подяку тому, хто хоч невелику пожертву складе на добре діло.

Всі пожертви просимо надсилати по адресі:

M-r Choumitzky
78, Rue Gay Lussac. Paris V.
ГЕНЕРАЛЬНА РАДА.

Жертви на православну українську парafію у Франції. До редакції «Тризуба» поступило на організацію православної української парafії у Франції од М. К.

— 38 фр. 30 сант. його гонорару за статю. Гроші передано по призначенню Генеральній Раді. Сподіваємося, що добрий приклад викличе нові жертви, що наблизять можливість мати свою церкву у Франції, в чому відучується така гостра потреба.

На увагу евангеликам і прихильникам евангельського руху. «Українське евангельське об'єднання у Франції, бажаючи збудувати хоч невеликий притулок — власну хату, порішлю вжити всіх можливих заходів, щоб вдійснити це бажання. З почину ініціаторів евангельського руху вже утворився маленький фонд для досягнення цієї світлої мети. Не так то воно й трудно це зробити тому, що будова такої хати коштуватиме 3-4 тисячі франків.

«Отже українське евангельське об'єднання залучає всіх евангеліків та прихильників евангельського руху по можливості складати дарунки на будову хати, що така надто потрібна в такий час, який переживає громадянство. Хата ця дастя притулок громадянам, котрі шануватимуть правду евангельську та виконуватимуть в осередку цього об'єднання всі його принципи.

«Кожен сантим, який дастя кожен з свого тяжкого заробітку, буде покладений у ніг Того Найбільшого... Хай і про вас скаже Христос, як сказав Він про вдовицю: «вона найбільше дала».

«Хата буде присвячена памяті Гр. Сковороди.

«Всі дарунки проситься надсилати до редакції «Тризуба» на «Фонд хати Гр. Сковороди в Парижі». З глибокою помповою любовию та братерства «Українське Евангельське Об'єднання у Франції».

«Об'єднання просить інші часописи передруковати цей його заклик. Близьчі інформації в цій справі можна дістати у бр. Івана Лубеня (92, Grande rue, Montgouge (Paris). France).»

— В Паризькій громаді в суботу 17 та 24. Х. відбулася лекція В. Ірокоповича на тему: «Європа, Україна і ми».

— В суботу 31. X. в тій же громаді Я. Токаржевський-Карашевич прочитав лекцію на тему: «Політичні орієнтації України в XVII. і XVIII. віках».

— В Біянкурі 24-го Х. в будинку французького товариства, що опікується чижинцями, український драматичний гурток, що недавно заклався там на чолі з ц. Фісунем, влаштував вечірку. В програмі її увійшли хорові та сольові співи, українські танці і п'еса «Моревізія». Салля була повна. Після того відбулися танці. Хоч гурток цей ще й молодий, але виявив вже з початку не мало енергії та зусиль, яким сьогодні побажати добрих успіхів.

— Український Національний хор під орудою п. Кирила Миколайчука повернув недавно до Парижа після двохмісячного туру по курортах Франції. На протязі цього часу хор був у 18 місцевостях, де часом по кільки разів давав концерти в одному місті. В деяких містах хор чергувався з оркестром, як от: в Конгресевіші, Екс-ле-Бен, Віші, Біаріц, Дінар, Трувіль та Сен-Маль. По вімішенні в «Le Petit Matin» з 24. 8 статті про хор та взагалі про українську пісню, хор мав не який успіх.

У ПОЛЬЩІ.

Нові українські журнали: 1). «Політика» у Львові. Видає В. Панайко. Нерівне число цього журналу містить статті самого В. Панайка, потім В. Ліппинського, С. Т. Томашівського, Ів. Кривецького, Б. Лепкого, І. Крипякевича і Мучабського. Журнал двохтижневий. 2) «Віра і Наука» в Станіславові — «евангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному (?) життю укр. народу». Олиціва журнали вже випустили перші числа.

Концерти хора Д. м. Котка в Польщі користуються великим художнім успіхом скрізь, де тільки цей хор виступає. Не дивно, що українська

музична критика дає високу оцінку і хору і його керівника. Варто уважи об'єктивність, з якою поставилася до виступів хора Котка польська музична критика. Слідом за «Ділом» подаємо два уступи з численних рецензій польських критичні на співи хору. Проф. Валерій Стиса (на Познанщині)

ділиться такими своїми враженнями: «В гробовій тиші салі Гаста ударив гром, винесений з двадцяти грудей молодих богатирів, можливо нашадків давніх отаманів запорожських, приводичі в остояння, захват і запал прибувших на те велике артистичне свято слухачів. Абстрагуючи від усіх політичних поглядів, від арозуміліх упереджень нашого народу відносно Січі Запорожської, мусимо призвати і відмінити, що немає в Польщі чоловічого хору, який би стояв на такій висоті вокальної віртуозності... Хор може сміливо пуститися в туриє артистичне по цілім культурним заході і пропагувати піснею співучу творчість своєї батьківщини». Другий музичний критик з краківської газети «Nowy Dzienik» ч. 88 зауважив: «Продукція цього феноменального чоловічого хору викликала здивування слухачів співом, до якого не можна дорівняти ні оден хор, виступавши в Кракові... Перед цим хором отвором стоять цілій світ музичний». Дм. Котко — старшина української армії; ще під час перебування в таборі інтернованих в Польщі він виступав як диригент одного з тамошніх хорів, що з успіхом давав концерти в різких містах. По ліквідації таборів Котко зорганізував із старшинами та козаків невеликий (20 чол.) хор, з яким відбув низку подорожей мало не по всій Польщі, досягши в своїй праці великої популярності і великих художніх успіхів. Тепер Д. Котко перевів певні реформи в персональному складі хору, додавши до чоловічих голосів ще й жіночі. Маються відомості, що Д. Котко переводить переговори в справі подорожі своєї до Франції. Будемо раді привітати наших артистів-патріотів на французькому ґрунті.

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ВИДАВНИЧОГО ФОНДУ *).

ВИЙШЛИ ДО 1/ІХ. 1925 РОКУ:

1. С. РИНДІК — Міцність матеріалів, курс високих технічних шкіл: технологічних інститутів, механічних та інженерних відділів політехнікумів. Зміст: Розтяг, стиск, скіс, кручення, гнутия, динамічний обтяж. 364 ст., 8°. З додатком термінологічного словника та 214 рисунками. Ц. \$ 3.00.
2. С. РУСОВА — Теорія і практика дошкільного виховання. 128 ст., 8°. Ц. \$ 0.60.
3. Проф. Др. В. ЯНОВСЬКИЙ — Сучасне лікування в епідемічних хвороб, з чеської мови перекл. Пр. А. Гончаренко. 118 ст. Ц. \$ 0.50.
4. Пр. Ф. БУРІАН — Пластична хірургія, з 24 ілюстр., з чеської мови перекл. Пр. А. Гончаренко. 32 ст. Ц. \$ 0.30.
5. Проф. О. ШУЛЬГІН — Нариси з нової історії Європи. 220 ст. Ц. \$ 1.00.
6. Пр. А. ГОНЧАРЕНКО — Загальна гігієна. 204 ст. Ц. \$ 1.00.
7. Проф. Ф. ЯКИМЕНКО — Практичний курс науки гармонії в 2-х част., підручник для шкіл різних типів. З задачником. 132 ст. Ц. \$ 1.00.
8. І. ІВАСЮК — Кубань, економично-статистичний нарис. 120 ст. Ц. \$ 0.75.
9. М. ПАВЛІЧУК — Коротка анатомія для студентів медицини. З передмовою акад. А. Старкова. 116 ст. Ц. \$ 0.75.
10. Проф. Д. АНТОНОВИЧ — Триста років українського театру (нарис історії українського театру). 276 ст. Ц. \$ 1.35.
11. Пр. ЯКІМ ЯРЕМА. Провідні ідеї філософії Т. Г. Масарика. Ц. \$ 0.30.
12. Проф. Е. ІВАНЕНКО — Аналітична геометрія. 424 ст. Ц. \$ 3.50.
13. Проф. Ф. ІЧЕРЕЙНА — Історія статистики і статистичних установ. 288 ст. Ц. \$ 1.50.
14. К. МИХАЙЛЮК — Підручник молочарства для вищих сільсько-гospодарських шкіл. Ч. I. Молокоzнавство. 164 ст. З 63 мал. Ц. \$ 0.90.
15. Проф. М. ЧАЙКІВСЬКИЙ — Алгебра, курс середньої школи і для самонавчання. Кн. I. ст. XII 452. Ц. \$ 3.70.
16. Модерне українське мистецтво: Вип. I: Проф. Д. Антонович — Група Пражської Студії. Франц. і укр. текст. З 32 репродукціями. Ц. \$ 0.90.
17. Проф. С. БОРОДАЕВСЬКИЙ — Історія кооперації. Ст. 448. Ц. \$ 2.50.
18. М. РАШЕВСЬКИЙ — Рафінація цукру, під редакцією і з додатками інж. Л. Фролова та з 30 мал. 224 ст. Ц. \$ 1.50.
19. Акад. А. СТАРКОВ — Загальна біологія, з малюнками.

*) Praha-Vrsovice, 665. Tchecoslovaquie.

ТРИЗУБ

Тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, виходить що неділі у Парижі при участі видатних літературних сил під загальною редакцією Вячеслава ПРОКОПОВИЧА.

Рукописі, прислані до редакції, повинні бути писані на однім боці аркуша на машині, або від руки, але абсолютно чітко. Редакція залишає собі право скороочувати рукописи. Неприйняті рукописи переховуються протягом двох місяців і повертаються па бажання автора за його кошт. Гонорар за прийняті статті виплачується по надрукуванню.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

	за місяць	до кінця р.-
у Франції	12 фр.	33 фр.
у Чехословаччині	20 корон	55 корон.
у Польщі	4 злоті	11 злотих
у Румунії	120 лей	330 лей
у Німеччині	4 рен.мар.	11 р. мар.
у Сполучених Штатах Пів. Америки	1 долар	2 д. 75 ц.
у Канаді.....	1 долар	2 д. 75 ц.

Піредплата приймається з першого і п'яtnадцятого кожного місяця.

Ціна окремого числа:

у Франції — 3 фр., у Чехословаччині — 5 корон, у Польщі — 1 злотий, у Румунії — 30 лей, у Німеччині — 1 рентенмарка, у Сполучених Штатах Північної Америки — 25 центів, у Канаді — 25 центів.

Журнал набувати можна в Парижі:
на станціях метро,
на залізничних двірцях,
в книгарні В. Поволоцького, 13 rue Bonaparte, Paris VI.

Крім того журнал передплатувати й набувати можна у представників «Тризуб»;

- 1) В сполучених Державах Півн. Америки — V. Kedrovsky, 30 E. 7 th Street, New-York City.
- 2) В. Канаді — W. Sikewitch, 512 Baimerman av. Winnipeg: Man.
- 3) В Румунії — Dm. Herodot, Strada Delea Veche, 7. Bucarest.

Редакція і Адміністрація: 19, rue des Gobelins, Paris XIII
одинчені 9 1/2 — 11 год. вранці і 3 — 5 год. пополудні, крім п'еділь та свят.

Поштова адреса: «Le Trident» (Tryzub). Boîte post. №15. Paris XIII.

Адміністратор: Іл. КОСЕНКО.

Le Gérant : Mme Jeanne de Carvalho Gerzain.

Просимо всіх наших прихильників подавати свої адреси та приєднувати передплатників.